ШТА БИ ТРЕБАЛО УЧИНИТИ У ИНТЕРЕСУ ВЕРСКЕ НАСТАВЕ У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

Уједињено свештенство Српске православне Цркве, схватајући огроман значај верске наставе у основним школама, на својим годишњим скупштинама тражило је за себе право извођења те наставе у споменутим школама, а с друге стране на време је скретало пажњу и наших меродавних црквених фактора на потребу благовременог предузимања свих мера, које су потребне ради спровођења у живот ове тако велике ствари. Свештенство је повело енергичну борбу, не само у своме удружењу, него и иначе, нпр. по бившим епархијским скупштинама, да му се призна оспорено право предавања науке о вери у основним школама, које његово право потиче од самога божанственога оснивача Христове Цркве (Мк. 16, 15). Покретање ове борбе диктирале су не само ужасне верскоморалне прилике које су после светскога рата настале свуда, па и код нас, него још и та чињеница, што свештенство најважнијега дела уједињене Српске православне цркве, бивше Митрополије београдске, није имало право да катихизира у основним школама, па је постојала оправдана бојазан, да ће меродавни државни просветни фактори, полазећи од овога факта, истиснути свештенство и из школа оних наших новоослобођених крајева, у којима је свештенство ово своје право и своју дужност одувек несметано вршило. Предвиђало се са стране свештенства, да би такав чин у тим крајевима, у којима наш народ живи помешан са држављанима других вероисповести, могао по интересе Српске православне цркве бити од кобних последица.

Није мој задатак да овом приликом пишем историју о томе шта је од првих дана уједињења са стране свештенства учињено да би извојевало право вршења верске наставе у основним школама. Али у интересу велике свести нашега свештенства о важности ове ствари треба укратко навести да су се питањем верске наставе у основним школама бавиле три годишње главне свештеничке скупштине, на којима су читани реферати о верској настави, сачињени од наших најпознатијих верских педагошких стручњака, а да су у интересу саме ствари у свештеничком органу: „Веснику Српске Цркве“, наши најбољи катихетски писци, професори Универзитета, средњих школа и парохијски свештеници стално одржавали

на дневном реду питање верске наставе у основним школама. Реферати су читани на главним скупштинама, одржаним у Београду 21 и 22 августа 1919; у Сарајеву, 5 и 6 септембра 1922 и 3 и 4 септембра 1924 године у Београду, на којима су их читали моја маленкост, даље г. г. протојереји Александар Живановић и Глиша Микић, професори у средњим школама. О великој важности верске наставе за нашу цркву писали су чланке г. г. Др. Јордан Илић, професор Теолошкога факултета, даље пок. Милош Анђелковић и Љубомир Рајић, професори у средњим школама.

Од реферата који су прочитани на поменутим главним скупштинама, за питање о коме хоћемо сада да расправљамо, ван сваке сумње, најзначајнији је реферат г. проте А. Живановића који је он прочитао на споменутој сарајевској скупштини, а под натписом: О реформи верске наставе у основним и средњим школама с обзиром на научну основу и уџбенике. Г. Живановић је у овој својој студији научно поново обрадио захтеве београдске скупштине из 1919 године и говорио је у њој: 1) о важности и сврси научне основе, 2) о принципима, на којима треба да почива основа, 3) о верским предметима који се имају учити у основним школама, 4) о методи које се имамо држати при одређивању основе и писању уџбеника, 5) о нацрту нове научне основе и 6) о новим уџбеницима. У својој темељно и научно израђеној студији учени њезин писац је не само успешно третирао потребу да верску наставу у свима школама треба да предузме свештенство, него је нашим меродавним црквеним факторима ставио на расположење драгоцен материјал, на основу кога су исти питање организације верске наставе доста лако и успешно могли средити и у живот спровести.

Знамо да је борба свештенства за признавање права вршења верске наставе у свима школама успешно довршена. Свештенство има право да се овим својим успехом одиста поноси, јер тиме што је ова врло важна ствар прешла у свештеничке руке, дата нам је могућност неуморне делатности да се у срцима најмлађих чланова наше цркве потпали огањ неугасиве љубави и оданости према оној Цркви која је од свога постанка па све до данас с пуним правом и поносом носила назив народне хришћанске цркве. Разуме се, да српско православно свештенство никада неће заборавити ни

племенити и пун разумевања гест оних наших меродавних државних фактора, који су жељама свештеничким изишли вољно у сусрет и мислим, да ће се свештенство том њиховом поверењу најбоље одужити, ако ће, вршећи свој узвишени катихетски позив, настојавати да у срца поверене му школске омладине улива не само узвишене верске и моралне истине Христове науке, него и дух слободе хришћанске православне Цркве, а која се слобода свагда оличавала у њезиној неизмерној љубави према Краљу, Отаџбини и Нацији. Српско православно свештенство ушло је у школу са оваквим идеалима и данас, када оно за собом има већ неколико година школскога рада и делатности, мислим да смело можемо утврдити да није било оправданога разлога подизања гласа против његовог уласка у храм просвете, јер се оно показало не само као лојалан, него и као неопходан сарадник свију оних чинилаца, који улажу све своје знање и умење да се интелектуални и морални ниво наших школа што више подигне и утврди.

Одиста је, дакле, радосна чињеници да је са стране наших државних власти учињено све да се верски наставни рад у свима, па и основним школама, организује и спроведе по најбољој увиђавности наше св. Цркве. Надаље по држању меродавних државних фактора морамо претпоставити још и то да је нашој Цркви остављена могућност да верску наставу у основним школама по своме најбољем знању и умењу организује и у живот спроведе. Међутим знамо да у том погледу све до данас није скоро ништа учињено. И баш зато што до данас у том погледу није ништа урађено, ми практични катихетски радници осећамо дужност да рекнемо шта би требало да се у том погледу учини. Свештенство је на споменутој својој сарајевској скупштини, а кроз уста г. Живановића, стручно и зналачки рекло како би требало спровести реформу верске наставе у основним школама. Међутим од тога времена прошао је читав низ година и све је остало онако како је пре било. Наш је задатак да, у пуној доброј намери, скренемо пажњу наших меродавних црквених фактора, да данашње стање верске наставе у основним школама не може да задовољи никога, а нарочито нас практичне катихетске раднике, који ту дужност у врло неповољним приликама обављамо. Потребно је да се предузму хитне мере да се верска настава у основним школама реформише, јер

баш наша Црква трпи највећу штету од даљега одржавања данашњег стања. И, како до данас, бар колико је мени познато, нико није оспоравао оправданост и стручну вредност оних реформи, које је г. Живановић онако зналачки предложио, то држим, да ће најбоље бити да и данас, после пуних четрнаест година, наше меродавне црквене факторе умолимо, да те реформе што пре спроведу и у нашим основним школама. Ако су се тада предлагане реформе, у колико су се односиле на средње школе, показале као добре, па су пре шест година и спроведене, не видимо никаквога разлога, зашто се исте, у колико се односе на основне школе, такође не би могле и не би требале у живот да спроведу.

Није нам познато зашто у том погледу није скоро ништа учињено. Али овом приликом морамо да нагласимо да наш катихетски рад у основним школама у највећој мери кочи и скоро онемогућује оно стање које је са проширењем наставне основе предратне Србије на све крајеве уједињене Српске патријаршије настало. Изјављујем, да поштујем прошлост, добру вољу и напоре који су у прошлости у предратној Србији у интересу наше верске наставе у основним школама чињени. Хоћу да верујем у то да је та наставна основа за предратне прилике у Митрополији београдској била добра и да је она задовољавала катихетске потребе у тадашњим основним школама. Али поред све добре воље, са којом на то дело предратних србијанских верских методичара гледам, не могу да схватим и разумем, како се могло веровати да ће та наставна основа бити добра и за оне крајеве уједињене Српске православне цркве, у којима су постојале наставне основе, које су ван сваке сумње биле куд и камо боље од наставне основе која је могла да задовољи потребе бивше Митрополије београдске. А кад ствар тако стоји, онда је нејасно и неразумљиво и то, зашто је било потребно да се све те, иначе боље наставне основе одбаце и да се замене оном која се добром не може назвати, или бар не добром за прилике, рецимо у бившој Митрополији карловачкој. Јасно је да је ствар са наставном основом требало оставити онако, како се она са народним ослобођењем и уједињењем затекла, ако није било времена, могућности и прилике да се за целу Српску патријаршију створи нова наставна основа. Ни у ком случају није требало оним крајевима наше цркве, који су имали

нешто боље, наметнути нешто што је лошије и тако у тим крајевима уназадити катихетски рад. Било би излишно детаљно приказивати сву немогућност данашње наставне основе за данашње прилике и потребе наше Цркве. Свима је нама познато да је она рађена сасвим примитивно и површно, даље да је крња, у појединим прописима чак и апсурдна и немогућа. У прилог своје тврдње навешћемо два-три примера. Знајући, да свештеник - катихета у редовним приликама, бар код нас у бившој Митрополији Карловачкој, има годишње на расположењу за свој катихетски рад око 60—66 часова, нама се чини као врхунац незнања, када данашња наставна основа за први разред прописује седам, за други девет, за трећи петнаест, а за четврти деветнаест методичних јединица, које се имају обрадити у току целе школске године. Када даље знамо, да је задатак катихете да у првом разреду основних школа своје катихумене уведе у познавање основних појмова хришћанске вере и морала, а ми у данашњој наставној основи за први разред налазимо захтев, да се деци тога разреда говори о св. Сави, Цветима, Ускрсу и св. Ђурђу, а деца немају ни појма о томе да је Исус Христос страдао и умро за спас свих људи, онда се такав пропис не може обележити друкчије, него ли апсурдним. Када се од катихете по тој основи тражи да ученицима четвртога разреда изнесе: „Вјерују на словенском с кратким тумачењем“, а о животу, раду и смрти Исуса Христа говорено је у трећем разреду, онда се такав пропис мора означити скроз неметодичким, јер је он уперен против јединства наставе и распарчава исту. Највећа мана данашње наставне основе јесте то, што је она у својим захтевима чисто историјскога карактера, док верски и морални део хришћанске вере потпуно занемарује. Отуда су и сви уџбеници који су рађени стриктно према данашњој наставној основи чисто историјскога карактера и међу њима се не налази ни један једини који би третирао и верско и морално учење наше Цркве. За данашњу наставну основу катихизис је један непознат појам и тако се дешава та жалосна чињеница да ученици основних школа напуштају исте, а да уопште немају ни појма о верском и моралном учењу хришћанске вере, односно наше Цркве. А колико је то за нашу Цркву штетна и управо опасна ствар, нека у данашња времена буде то јасно из тога што је према данашњем схватању верске педагогике први и главни задатак верске наставе образовање религиозноморал-

них карактера. Међутим, ради умирења свога хоћу да верујем да се велика већина наших катихета, слушајући глас своје савести, и увиђајући све споменуте недостатке данашње наставне основе, труди да према свом најбољем знању и умењу попуни све те недостатке и да не дозвољава да њихови ученици пођу у живот са крњим знањем, празним срцем и скоро никаквом вољом да верују и живе онако, како то од њих траже прописи св. православне Цркве.

Није потребно упуштати се у даље изношење слабих страна данашње наставне основе, јер верујем да је и до сада речено довољно да се увиди немогућност њезинога даљега постојања. Јасно је, да је потребно учинити хитне кораке, како би се то несносно стање што пре поправило. Налазимо, да би у интересу верске наставе у основним школама требало:

1) донети нову, савремену наставну основу која ће важити за све крајеве уједињене Српске патријаршије. Каква треба да буде та нова наставна основа, не може да буде предмет овога чланка. Али овде се може рећи то, како она не сме да буде рађена. Она не сме да буде кабинетски рад и производ једнога човека или само неколицине људи. Ако се при доношењу нове наставне основе тако буде радило, сигурно је да она неће моћи да задовољи потребе свих крајева наше Цркве, о којима знамо да су по својим потребама тако неједнаки и разнолики. Што је добро за Војводину, неће бити у свему добро и за Македонију и обратно. Наставна основа треба да буде јединствена, али она треба да води рачуна о разноликим приликама у нашој Цркви, па да с обзиром на те прилике тражи и даје онолико, колико је за те крајеве потребно, а и колико је за извођење на практичном раду могуће тражити и дати. Отуда налазимо да је преко потребно да се израда наставне основе повери једној анкети, која ће бити састављена из најбољих претставника катихетских радника појединих крајева наше Цркве, а који располажу не само са добром катихетском спремом, него и са ваљаним и сигурним познавањем прилика, које у тим крајевима владају. Налазимо за потребно да напоменемо и то да би тако израђени нацрт наставне основе, пре него што би се он озаконио, прво требало у „Гласнику Српске патријаршије" у целини отштампати, чиме би се дала прилика свима нашим стручно образованим вероучитељима да у свези са пројектом

у интересу истога изнесу све своје оправдане примедбе и захтеве. Пошто би све оне узеле у расматрање, приступило би се коначном редиговању и узакоњењу тако донесене наставне основе.

2) Потребно је да се што пре распише стечај за нове и савремене верске уџбенике за основне школе. Разуме се да се нови уџбеници не могу писати без нове наставне основе, јер се у њој даје директива како ће они бити написани и по своме градиву и по методи, које се вероучитељ при обради истих придржавати мора. Сад настаје питање, шта да се ради дотле, док наша Црква не дође до добре наставне основе? Како се при данашњим скроз и скроз недовољним и непотпуним уџбеницима не може остати, питање је како да се пишу нови уџбеници дотле, док не добијемо нову наставну основу? Сигурно је да ће до доношења нове наставне основе проћи још доста времена, отуда је потребно да се овде каже, какви би се уџбеници дотле могли написати. Потребно је да се писцима уџбеника даду одрешеније руке, па да они при писању својих уџбеника могу попунити оне презнине, које тако страховито зјапе у данашњој наставној основи. Нарочито би било потребно извести израду уџбеника, у којима би у свези са историјским материјалом било израђено и верско и морално учење наше хришћанске вере. Ово би другим речима значило ово: израдити, нарочито за трећи и четврти разред основних школа Библијску повесницу, у којој би се иза сваке методичне јединице налазила питања и одговори из катихизиса, тј. дати у истом уџбенику и Библијску повесницу и Катихизис. Разуме се да би уз то преко било потребно наредити облигатну употребу тако израђенога уџбеника, односно обуставити вредност досадашњих крњих уџбеника, који су израђени стриктно у свези са прописима данашње наставне основе.

У свези пак са израдом уџбеника, који ће се имати написати на основу наставне основе која има тек да се донесе, вредно је овом приликом да се постави питање: да ли би и наша Црква требала да учини оно што је учинила држава, тј. да ли би требала да приступи монополисању уџбеника за основне школе. Постављајући ово питање, изјављујем да немам свога уџбеника за основне школе, те мислим да о тој ствари могу да говорим незаинтересовано, сине ира ет студио. После дугога размишљања о том питању дошао сам до за-

кључка, да би за нашу младу катихетску науку монополисање уџбеника значило праву катастрофу. Може се рећи да је и до сада, поред слободне конкуренције, за нашу катихетску науку врло мало урађено и да смо ми у том погледу иза других културних народа толико заостали, да је оправдана сумња да ћемо их икада моћи да стигнемо. Монопол уџбеника би учинио да би се скоро сви катихетски радници за катихетску науку дезинтересовали и да бисмо тако запали у стање стагнације из којег излаза једва да би било. Ја сам се само дотакао овога питања, а остављам другим нашим вредним педагозима да се о њему подробније изјасне и да изнесу своје смишљене разлоге за ствар или противу исте све у интересу што бољега напретка наше катихетске науке и практичнога катихетскога рада у основним школама.

3) Потребно је да се фиксира и питање методе, које ће се вероучитељ у школи на практичном своме раду држати, а по којој ће и уџбеници бити написани. Разуме се да овом приликом ја нећу да ломим копље за ову или за ону методу. Метода има више и све су оне мање или више добре. Али једно се мора нагласити и одлучно захтевати, а наиме да се у интересу верске наставе при практичном раду у школи мора поступати методично. Рад вероучитеља мора бити резултат оних психолошких и логичких закона, који проистичу из проучавања детиње душе и разума. Нипошто се не сме дозволити да вероучитељи раде по некој „својој методи“, а још мање да се млади вероучитељ учи методи тек у школи на практичном раду. Тако зване „своје методе“ обично нису ништа друго него прикривање лености за стручан рад, а дозволити могућност експериментисања у школи, значило би дозволити лутање лево и десно на штету саме ствари, која се нашој Цркви обично ужасно свети. У школу се не сме ићи ради експериментисања, улазећи у школу свештеник мора тачно да зна не само шта ће рећи, него и како ће то рећи. Успеха у школи имаће само онај вероучитељ који у њу одлази спреман, а неспреман вероучитељ изазива код својих ученика нерасположење не само према себи, него и према послу који он ради. Разуме се, можда то није потребно ни нагласити, да се не може и не сме од вероучитеља тражити да га метода везује и да постане њезиним робом. Не, она треба да је у његовој руци само средство и оруђе и он ће се ње држати само утолико, уколико му она добро служи

у корист достизања сврхе коју он пред собом има. Критичност катихетина при њезином примењивању не само да није забрањена, него је и пожељна, јер резултати критично употребљенога искуства око примењивања методе у верској настави широм отварају врата развијању наше младе катихетске науке и литературе. Хоћемо да рекнемо да је потребно да се и питање употребе методе у верској настави повери једној широј анкети, која би резултате свога рада писмено изложила и свој предлог новој наставној основи ради озакоњења прикључила.

4) Потребно је да се што темељније спроведе организација стручнога надзора верске наставе у свима, па и у основним школама. Истина, ми данас нисмо без тога надзора, јер је Уставом предвиђено ко је надлежан да врши надзор верске наставе у школама. Али, судећи по досадашњим резултатима тога надзора, мислим да он треба да буде сасвим друкчије организован. Чињеница, што н. пр. у граду Панчеву пуне четири године дана верска настава ни у средњим ни у основним, нити у другим стручним школама није уопште инспицирана, даје повода за веровање, да је за архијерејске намеснике физичка немогућност да врше тачан и стручан надзор верске наставе, јер су они пренатрпани својим огромним административним пословима. Стручан надзор верске наставе тражи целога човека: инспектори верске наставе не могу и не смеју бити само пасивна лица, која ће отићи на час и посматрати и слушати шта се тамо збива. Они морају бити скроз активни, врсни и вешти стручњаци са великом спремом, стручним знањем и умењем да у школи правилно оцене, да ли настава тече онако како треба да тече. Веронаучни инспектори би, дакле, требали да буду стручњаци који би имали само тим послом да се баве. Само такви људи би могли да што више допринесу да се велике и узвишене интенције наше Цркве, које она за верску наставу везује, у живот одиста и спроведу и у пракси остваре. У ту сврху, чини ми се, да би требало што пре именовати архијерејске намеснике и епархијске веронаучне инспекторе, а од ових последњих образовати при Светом Синоду један: „Катихетски савет светог архијерејског синода“ на челу са једним главним референтом за верску наставу у основним школама. Овај референт, теоретски и практични стручњак — катихета, имао би да буде десна

рука Светог архијерејског синода. Он би преко овога савета спроводио у живот све оне потребе које би се јављале у корист подизања наше верске наставе. Катихетски савет био би позван да у живот спроводи све оне реформе које су до сада на нашим свештеничким скупштинама тражене, или које би у будућности биле предлагане, а наиме: он би био позван да чини предлоге у свези са наставном основом, верским уџбеницима и методом; да чини предлоге о оснивању и издавању катихетскога листа, о приређивању катихетских курсева, на којима би се расправљало о теоретским и практичним катихетским питањима; да чини предлоге о одликовању и унапређивању савесних катихетских радника, као и о кажњавању и евентуалном смењивању оних катихета, који свој позив занемарују или пренебрегавају итд. Ни овде, при третирању овога питања, није ми намера да улазим у детаље. Ја сам га само формулисао и указао на његову велику важност, а ствар је специјалне студије да се оно у детаљима разради и тачно формулише. Овде желим да поново нагласим да се без добро и смишљено спроведеног стручног надзора верске наставе у основним школама неће моћи очекивати добар резултат катихизовања, па ма наша Црква донела и најбољу и најсавршенију наставну основу и методу. Од наших вероучитеља мора се тражити стручан и савестан рад, јер на том раду почива целокупна зграда верске наставе у основним школама.

*

Из свега што смо до сада само у главним потезима изнели, могли бисмо да изведемо овај закључак: да ће ниво верске наставе у основним школама подићи стручан и савестан рад, одлична наставна средства и ваљан надзор над тим радом. Рад у нашим основним школама данас постоји, али какав је тај рад, то не знамо, јер засада ми немамо ни одличних наставних средстава, нити пак ваљаног и стручнога надзора тога рада у основним школама. Част изузетцима, али посматрајући наставни рад у основним школама у целини, мирне душе можемо рећи, да нас он засада никако не може задовољити. Јасно је да би требало што пре учинити све да би нас он у сваком погледу могао задовољити.

протојереј Владимир Дакић.